خوێندنەوەیەك بۆ ڕۆمانی ئەلف/یای ڕەزا عەلیپوور.. سێران محەمەدەسوورە

ڕەزا عەلیپوورم وەک دەنگێکی جیاوازی شیعریی، لەتەک هەردووک شاعیری تری ڕۆژهەڵاتی کوردستان ساڵح سووزەنی و یوونس ڕەزایی ناسی و بۆ من جێگەی سرنجڕاکێشان و خوێندنەوە بووە.
یەکەم بەرهەمە شیعریی ناوبراوم ساڵی 2014 خوێندەوە بەناونیشانی "قاڵییەک دەناسم لە هەرچی گوێیەتی ماندووە". دووەم بەرهەمە شیعرییشم ساڵی 2016 خوێندەوە بەناونیشانی "کڵاکە".
خوێندنەوەی ئەو دوو بەرهەمە وایکرد وەک تێنووی شیعر چاوەڕێی بەرهەمی شیعریی دیکەی ناوبراو ببم. تا ئەوەی دوا بەرهەمی (ئەلف/یا)م بەدەستەوە گرت. بەڵام ئەمجارە شیعر نا، بەڵکوو ڕۆمان. ڕۆمانێک کە نووسەرەکەی هەر وەک شاعیرێک کە نەدیتراو دیتراو دەکات، خوویایە.
نووسەری ڕاستەقینە، ئەوەیە کە دوای خوێنەر ناکەوێت، بەڵکوو بەشداریی بە خوێنەر دەکات، ئەم دوانەکەوتن و بەشداریپێکردنی خوێنەرە دوو شتی لێکجیاوازن. بەهەمە حاڵ، لێرەدا ئێمە دەمانەوێت نووسینەکەمان لە دوو خاڵدا بخەینەڕوو:

یەکەم:
زمانی ڕۆمانی ئەلف/یا زمانێکی سەرشێتە، زمانێکە وەک ڕووبارێکی بەخووڕ، لەگەڵ خۆیدا دەتبات و پێشینەیەکیشت لێی نییە، تا بۆ دوورگەکانی خۆیت نەگەیەنێت، نازانیت بۆ کوێ دەگەیت، لە کام کەنار گیرساویتەوە. ڕاستیی نووسینی بەرهەمی باشیش ئا ئەمەیە، کە چارە نووسی خوێنەر دەداتەوە دەست کەناری دەریای خۆی.
لە دەقی ئەدەبیی وەك شیعر، چیرۆك و ڕۆماندا، هاوکێشەکی پێچەوانە لە ئارادایە، واتە خوێنەر لەگەڵ بەرهەم و بەرهەم لەگەڵ خوێنەر. هاوکێشەی خوێنەر لەگەڵ بەرهەم، هاوکێشەیەکی باوە، واتە ئەو ڕۆمان/دەقەی کە نووسەر لەگەڵیدا خۆشخوانە، ئەو ڕۆمانەیە کە نووسەر ناژێنێت بۆ زەمەنێکی نادیار، بەڵکوو دەیژێنێت بۆ شاگەشکەبوون و کۆکردنەوەی بەردەنگ، کە لەگەڵ مردنی نووسەری دەقەکەشدا، ئەوە دەقەکە خۆی، دەفەوتێن. چونکە نووسەر لەگەڵیدا لەدایکنە بووە.

هاوکێشەی پێچەوانەی دووەم هاوکێشەی دەقە لەگەڵ خوێنەر، لەم هاوکێشەیەدا ئەو دەقەی کە نووسەر لەگەڵیدا دەژیێت، هەردووکیان منداڵی یەك پزدانن و لە یەك پزداندا بەیەکەوە هەڵیانکردووە، ژیاون و هاتوونەتە دنیاوە، بەڵام بە مردنی نووسەرەکەی، دەقەکە ناکەوێت، نەکەوتنی دەقیش نەکەوتن و هێشتنەوەی ڕووحی نووسەرە. ئەو دەقەیە کە دواجار دێفریای نووسەر دێت و لە کاتگەشتی خوێندنەوەدا بەشداریی بە مانەوەی نووسەر دەکات. بێگومان ڕۆمانی ئەلف/یاش دەکەوێتە هاوکێشەی دووەم. لە هاوکێشەی دووەمدا، دەق هەڵگری ڕووحی نووسەرە بۆ ئایندەیەکی دوور و هەردەم لە گفتوگۆدایە لەگەڵ خوێنەر، هەر بۆیەشە بە ناوی هاوکێشەی دەق لەگەڵ خوێنەر دەناسرێت، ئەو جۆرە دەقانەی سەر بەم هاوکێشەیەن خوێنەر لە خوێندنەوەیاندا تووشی هێراسانیی، جاڕسبوون، بەڵام ملنەدان دەکەن. دەقی سەر بەم هاوکێشەیە دەقێکی سرکە و بەردەوام لە خوێندنەوەی نوێدایە.

خاڵی دووەم کە پێویستە لەم ڕۆمانەدا ئاوڕی لێبدەینەوە بێماڵییە¬*.
لە ڕۆمانی ئەلف/یادا ڕووبەڕووی دوو هاوکێشەی بێماڵیی دەبینەوە. ماڵ تەنی وەك شوێنی نیشتەجێبوون نا، ماڵ وەك شوێنی ئارامیی. بێماڵییش وەك لەدەستدانی ئەو ئارامییەی کە هەمانە؛ ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ بەها و پیرۆزییەکان، هەڵگربوون بە نەریتی جێگیر و نەبزواوی سیاسیی، فەرهەنگیی و ڕۆتین و... تاد. جا ڕۆمانی ئەلف/یا لە ڕوویەکی تری نووسینەوە، بێماڵییە، واتە تێکشکاندنی سوونەت و باوی نووسینە پلۆت، دیالۆگ و زمان، گۆشەنیگا و کارەکتەر، ڕۆزمان و...
لە ڕۆمانی ئەلف/یادا هاوکێشەی یەکەم پەیوەستە بە یووسف و هاوکێشەی دووەم بە داود ئامێدییەوە پەیوەستە. هاوکێشەی یەکەم تایبەتە بە کارەکتەر یووسف. یووسف کەسێکی ڕاڵا، شپرزە، نامۆیە و لەنێوان دەیان کێشەدایە، هەر ئەمەش وایکردووە کە هەندێکجار لە ڕۆمانەکەدا پەنا ببردرێتە بەر خۆدوواندن و کارەکتەر لەگەڵ خۆی بدوێت. ئەم خۆدواندنەش زیاتر ئەوەی لێکەوتووەتەوە و ئەوە خوویا دەکا، کە باری دەروونیی کارەکتەرەکە لەڕووی کۆمەڵایەتیی و خێزانییەوە ڕاڵا و گوماناویی، پەشێکایی و سەرگەردانە، ترس و چاودێریی، لەدەستدانی ماڵ کە تاکە شوێنێك کە یووسف پێیەوە پەیوەست بێت، لە بەرانبەر هەموو شتێك کە هەیەتی و ئەوەیش کە نییەتی ماڵە، بەڵام لەوێدا بەدەر لە ترس و چاودێریی سیاسیی، ژیانی دڵسارد و ڕووحکوژی ڕۆژگار و بێبەزەییەکەی، ماڵێك/خانوویەکە کە هەیەتی بۆ ئەوەی دواجار تێیدا بمرێت:

“ئەی ئەگەر بیفرۆشم لە کوێ بژیم؟
لەکوێ بمرم؟ نەم گوتبوو.
ئەوەی هێشتا بەم شارەوە توندتوند گرێیداوم ئەم ماڵەیە.”
(عێلیپوور، 2020: 16)

لێرەدا دەبینین، ماڵ گوزارشتە بە ژیان و مانەوە. ژیان و مانەوە ڕاستەوخۆ پەیوەستە بە خاك و نیشتمان. خاك و نیشتیمانیش پەیوەستە بە دووانەی ئازادیی و ناسنامەی نەتەوە. مرۆڤ بەبێ ناسنامە و ئازادیی کۆیلە و کۆڵەوارە. کەواتە لەلای یووسف بێماڵیی واتای کۆچ و بەڕێگەوەبوون ناگەیەنێت، ئەوەندەی مانای زیندووبوون و مکوڕبوون دەگەیەنێت لە نیشتیماندا، هەموو ئەمانە وایکردووە دیوێکی جیاوازی یووسف لە بێماڵییدا لە دیوی ئامێدیی جوودا بکاتەوە. بۆیە وتمان نیشتیمانیش، چونکە ماڵ لە ئەلف/یادا فرەڕەهەندە.

لە هاوکێشەی دووەمدا جیاوازییەکی پێچەوانە و دژ دەبینرێت لەگەڵ هاوکێشەی یەکەم، لەڕووی ماڵ و بێماڵییەوە. هاوکێشەی دووەم پەیوەستە بە داوود ئامێدییەوە. داود ئامێدیی هەڵگری ڕووحێکی بزێو، جێگیرنەبوو، نەگونجا و ناتەبا لەگەڵ دەوروبەر و تەواوی کایەکانی تری ژیان، بۆیە دەبینین هەرگیز بە تەواوەتی جێگیر نییە، هەر جارە و لە شوێنێکە؛ ژێر ئاسمانی ئەو هەمان ئەو گەزە ئاسمانەی یووسف نییە جا هەر لە زیندانەوە بگرە تا بگرەوبێرەی لەگەڵ لەیلا، حافز و ساخکردنەوەی دەستنووسەکانی ئامێدیی. هەڵبەتە لە زۆر شتدا ئەم دوو کارەکتەرە دەبنەوە بە یەك، بەڵام بابەتی نووسینی ئێمە دەرخستن و پێشاندانی ئەمەیان نییە.

ئامێدیی بەهۆی کەمتەرخەمییەوە یان ئاگاییەوە بووبێت، هەڵگری ڕووحێکە کە دەیەوێت بەربەست ببڕێت، یانیش بەرەو ڕووی هەڵبشاخێت، بەڵام ئەوەی یووسف تێدامانە لەنێو نۆرمی ژیان و دواجار ناچارییەکە ملی پێدەدات. ئامێدیی خۆی نەبان دەکات و لەژێر سێبەری ئەم نەبانییەدا دەیەوێت ئەو ڕاستییەی کە لە نەکران بەدەرە بینووسێت، ئەوە بنووسێت کە خۆی دەیەوێت نەك ئەوانەی کە دەیانەوێت، ئەمەش تێکشکاندن و هەڵتەکاندنی نۆرمێکی فرەسەختە. نەنووسینەوەی ئەوەی دەگوترێت، ڕووەرچەرخاندنە لە ماڵ، ماڵ لێرەدا وەك وابەستەبوون بە ژیانێکی یەکڕەنگ، یەکدەنگ، نەریتیی و باو، هەڵاتن لەو ماڵە شوێنهەڵگرتنی بێماڵییە، ڕووەرگەڕاندنە لە ماڵی باوك بۆ ماڵی بێماڵیی و بەهای نوێ. ڕەتکردنەوە واتە ڕازیینەبوون و دەستوپێوەندنەبوونیەتی بۆ ئەمارەت، میرمونشی و ئەوانی دیکە، ئەنجامەکەشی لێڕوونە، ناچارە و مل نادات، پێویستیی ڕێڕەوی خۆی دەگۆڕێت و خۆی لێ خەمسارد دەکات. کەچی لەلای کارەکتەرەکەی تر کە

یووسفە، ڕەتکردنەوە نییە و زۆرجار ئەوەی کە دەیەوێت بیڵێت نایڵێت. بۆیە ملدەدات، ڕازیبوونی یووسف ناچاریی و پێویستییەکە بۆ پارە و ڕووەرچەرخاندنی نییە.
ئامێدیی لە گەڕیدەییدا بێماڵیی هەڵدەبژێرێت و دەربەدەریی. بۆ ئەوەی شوێنێك کە دواجار دوا شوێنە، کە نازانێت کوێیە تێیدا بمرێت، نەك وەك یووسف، کە ماڵ یەکەم شوێنە و دەشیەوێت دواجار جەستەیەکی سار بە مۆتەکە و ملدانە ناچارییەکەی، تێدا بسپێرێت.

لە کۆتاییدا دەمەوێت بڵێم، نووسین لەمەڕ ئەلف/یا فرەسەخت و تاقەتپڕووکێنە. کەشی ڕۆمانەکە، ترس و چاودێریی، گرژیی و پەرێشیی، سەرگەردانیی و خەم، ڕاڕایی و گرفتەکانی، باڵ بەسەر خوێنەردا دەکێشێت. هەبوونی دوو چیرۆك، دوو کارەکتەر و دوو زەمەن؛ کە لەیەکچوون و جیاوازیان هەیە، ئاڵۆزییەکی زۆری دروستکردووە ئەمە بێجگە لە گفتوگۆیەکان، کە هەندێك جار سەخت دەبێت کە بزانی کامە کارەکتەرەیە کە دەپەیڤێت. سەرباری ئەمە چیرۆکی یووسف، گەشەپێدەر و بەردەوامیی چیرۆکی ئامێدییە، لە دوو زەمەنی جیاوازدا، کە بۆ نووسەر و هەم بۆ خوێنەریش بیرکردنەوە لەوەی ئەم دوو چیرۆکە لە کوێدا بەر یەك بکەون و کۆببنەوە، فرە سەختە.

سۆران محەمەدەسوورە
سنێ